

دانشگاه آزاد اسلامی

واحد تهران مرکزی

دانشکده هنر و معماری، گروه آموزشی معماری

پایان نامه برای دریافت درجه کارشناسی ارشد (M.A)

گرایش معماری

عنوان:

پردیس فرهنگی کودک

استاد راهنما:

آقای دکتر حسین سلطان زاده

استاد مشاور:

آقای دکتر علی اکبر صارمی

پژوهشگر:

انسیه ولی

زمستان ۱۳۹۱

صلى الله عليه وسلم

تقدیم به:

روح پاک پدرم که عالمانه به من آموخت تا چگونه در عرصه زندگی،
ایستادگی را تجربه نمایم.

مادرم که در هر قدم از زندگی دلگرم بودم به نگاه و دعای خیرش.

همسرم، همراه و یاری دهنده من در طول مسیر.

با تشکر و سپاس از استاد ارجمند و پر مایه ام جناب آقای دکتر سلطان زاده که در کمال سعه صدر، با حسن خلق و فروتنی، از هیچ کمکی در این عرصه بر من دریغ ننمودند و زحمت راهنمایی این رساله را بر عهده گرفتند.

و با سپاس از استاد فرزانه جناب آقای دکتر صارمی که از محضر پر فیض تدریستان، بهره ها برده ام.

و سپاس بی پایان از همراه همیشگی که لحظات ناب باور بودن، لذت و غرور دانستن، جسارت خواستن، عظمت رسیدن و تمام تجربه های یکتا و زیبای زندگیم، مدیون حضور سبز اوست

مهندس نیلوفر ایرانی

و دوستانم

سحر، بهناز، اکرم، الهام، مرمر، محمد، سجاد، یزدان، فریبا

به پاس همراهی بی دریغ این عزیزان.

تعهد نامه اصالت پایان نامه کارشناسی ارشد

اینجانب **انسیه ولی** دانش آموخته مقطع کارشناسی ارشد ناپیوسته به شماره دانشجویی ۸۹۳۰۰۱۰۰۰۴۷

در رشته معماری-معماری که در تاریخ ۹۱/۱۰/۱۸

از پایان نامه خود تحت عنوان : **پردیس فرهنگی کودک**

دفاع نمودم.

بدینوسیله متعهد میشوم :

۱- این پایان نامه حاصل تحقیق و پژوهش انجام شده توسط اینجانب بوده و در مواردی که از دستاوردهای علمی و پژوهشی دیگران (اعم از پایان نامه، کتاب، مقاله و ...) استفاده نموده ام، مطابق ضوابط و رویه های موجود، نام منبع مورد استفاده و سایر مشخصات آن را در فهرست ذکر و درج کرده ام.

۲- این پایان نامه قبلا برای دریافت هیچ مدرک تحصیلی هم سطح، پایین تر یا بالاتر در سایر دانشگاه ها و موسسات آموزش عالی ارایه نشده است.

۳- چنانچه بعد از فراغت از تحصیل، قصد استفاده و هر گونه بهره برداری اعم از چاپ کتاب، ثبت اختراع و ... از این پایان نامه داشته باشم، از حوزه معاونت پژوهشی واحد مجوزهای مربوطه را اخذ نمایم.

۴- چنانچه در هر مقطع زمانی موارد فوق ثابت شود، عواقب ناشی از آن را بپذیرم و واحد دانشگاهی مجاز است با اینجانب مطابق ضوابط و مقررات رفتار نموده و در صورت ابطال مدارک تحصیلی ام ادعایی نخواهم داشت.

نام و نام خانوادگی: **انسیه ولی**

تاریخ و امضاء

بسمه تعالی

در تاریخ : ۱۳۹۱/۱۰/۱۸

دانشجو کارشناسی ارشد آقای / خانم انسیه ولی از پایان نامه خود دفاع نموده و با

نمره بحروف و با درجه مورد تصویب قرار

گرفت .

امضاء استاد راهنما

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱	فصل اول: کلیات طرح.....
۲	۱-۱ بیان مسأله.....
۳	۲-۱ هدفهای تحقیق.....
۳	۳-۱ اهمیت موضوع تحقیق.....
۴	۴-۱ سوالات و فرضیات تحقیق.....
۴	۵-۱ پیشینه پژوهش.....
۵	۶-۱ روش تحقیق.....
۵	۷-۱ محدودیت ها و مشکلات تحقیق.....
۶	فصل دوم: چارچوب نظری تحقیق.....
۷	۱-۲ نظریه های روان شناسی کودک.....
۸	۱-۱-۲ نظریه شناختی-رشدی پیاژه.....
۱۴	۲-۱-۲ نظریه رشد شناختی ویگوتسکی.....
۱۵	۳-۱-۲ نظریه یادگیری اجتماعی.....
۱۵	۴-۱-۲ نظریه سیستم های بوم شناختی.....
۱۷	۲-۲ کودک و بازی.....
۲۲	۱-۲-۲ بازی و سن کودک.....
۲۳	۲-۲-۲ بازی و شخصیت.....
۲۵	۴-۲-۲ بازی و جنسیت.....

۲۵		۳-۲ کودک و فضا
۲۷		۴-۲ محیط
۲۷		۱-۴-۲ نظریه سه عاملی هیجان
۲۸		۲-۴-۲ بار محیطی
۲۹		۳-۴-۲ انگیزش و انگیزه
۲۹		۵-۲ روان شناسی محیط
۳۰		۶-۲ ادراک محیط
۳۳		۱-۶-۲ نظریه گشتالت
۳۸		۲-۶-۲ زیبا شناسی فرمی با رویکرد گشتالت
۴۳		۳-۶-۲ قابلیت های محیط
۴۴		۴-۶-۲ طراحی بر اساس قرار گاه های رفتاری
۴۷		۵-۶-۲ خلوت در طراحی محیطهای کودکان
۵۰		۶-۶-۲ تصاویر ذهنی و رفتار فضایی
۵۱		۷-۲ نظریه مکان
۵۳		۸-۲ تعاریف
۵۵		۹-۲ اهداف آموزشی
۵۶		۱۰-۲ قرارگاه های رفتاری فضای آموزشی کودک
۵۶		۱-۱۰-۲ سازماندهی فضاهای آموزشی - کلاس
۵۸		۲-۱۰-۲ ماهیت روشنایی
۵۹		۳-۱۰-۲ ماهیت رنگ
۶۲		۴-۱۰-۲ حیاط ها و زمینهای بازی

۶۶	فصل سوم: روش شناسی تحقیق
۶۷	۱-۳ روش شناسی نظری پژوهش
۷۲	۲-۳ روش شناسی عملی
۷۲	۱-۲-۳ فن مشاهده
۷۴	۲-۲-۳ مطالعات میدانی
۷۴	۳-۲-۳ برنامه تحقیق و روش تجزیه و تحلیل اطلاعات
۷۵	۳-۳ بررسی نمونه های موردی
۷۵	۱-۳-۳ مهد کودک تیک توکا لند
۷۷	۲-۳-۳ مهد کودک ککک
۷۹	۳-۳-۳ مهد کودک سل روسن
۸۲	۴-۳-۳ زمین بازی شولبرگ
۸۳	۵-۳-۳ زمین بازی تخیل - دیوید راکول
۸۴	فصل چهارم: تحلیل داده ها
۸۵	۱-۴ تحلیل بررسی های موردی
۸۸	۱-۱-۴ بررسی فضاهای بازی
۹۳	۲-۴ ضوابط و استانداردها
۹۳	۱-۲-۴ بررسی ویژگی های کیفی محیط
۹۸	۲-۲-۴ بررسی ویژگی های کمی محیط
۱۱۷	۳-۴ معرفی و تحلیل سایت
۱۱۷	۱-۳-۴ بررسی ویژگی های تاریخی
۱۱۹	۲-۳-۴ بررسی ویژگی های جمعیتی

۱۲۰.....	۳-۳-۴ بررسی ویژگی های کالبدی
۱۲۶.....	۴-۳-۴ بررسی ویژگی های محیطی
۱۲۸.....	فصل پنجم : نتیجه گیری و روند طراحی
۱۲۹.....	۱-۵ فرآیند طراحی
۱۳۰.....	۲-۵ دیاگرام های اولیه
۱۳۰.....	۱-۲-۵ دیاگرام سازماندهی فضا
۱۳۲.....	۳-۵ برنامه فیزیکی
۱۳۶.....	۴-۵ روند شکل گیری فرم
۱۳۷.....	۵-۵ سازماندهی نهایی
۱۴۰.....	منابع و ماخذ:

فهرست جداول

صفحه	عنوان
۱۰	جدول ۱-۲ مراحل رشد شناختی پیاژه
۲۰	جدول ۲-۲ عوامل موثر بر بازی
۵۸	جدول ۳-۲ خصوصیات و تاثیر کلی نور
۶۱	جدول ۴-۲ رنگ و احساس
۷۰	جدول ۱-۳ پژوهش کمی در مقایسه با پژوهش کیفی
۹۱	جدول ۱-۴ توقعات موضوعی از فضای بازی -خوانایی
۹۲	جدول ۲-۴ توقعات موضوعی از فضای بازی - امنیت
۹۳	جدول ۳-۴ توقعات موضوعی از فضای بازی - جذابیت
۹۹	جدول ۴-۴ تغییرات در مهارتهای حرکتی در طول اوائل کودکی
۱۰۱	جدول ۵-۴ فعالیت های متنوع در فضای بسته
۱۰۲	جدول ۶-۴ قد کودکان ۰ تا ۶ سال
۱۰۳	جدول ۷-۴ ضریب اندازه های تجهیزات نسبت به قد ایستاده کودک
۱۳۴	جدول ۱-۵ برنامه فیزیکی -بخش مهد کودک
۱۳۵	جدول ۲-۵ برنامه فیزیکی -بخش آموزشی پاره وقت
۱۳۶	جدول ۳-۵ برنامه فیزیکی - بخش بازی و ورزش
۱۳۶	جدول ۴-۵ برنامه فیزیکی - بخش مطالعات و اطلاع رسانی
۱۳۷	جدول ۵-۵ برنامه فیزیکی - بخش رفاهی خدماتی

فهرست نمودار

صفحه	عنوان
۴۴	نمودار ۱-۲ نظریه گیبسن
۷۱	نمودار ۱-۳ اجزای روش شناسی تحقیق
۷۳	نمودار ۲-۳ برنامه تجزیه و تحلیل اطلاعات
۱۳۳	نمودار ۱-۵ سازماندهی فضا
۱۳۳	نمودار ۲-۵ سازماندهی فضا

فهرست اشکال

صفحه	عنوان
۱۱	شکل ۱-۲ مرحله حس-حرکتی کودک
۱۵	شکل ۲-۲ کودک و محیط
۱۷	شکل ۳-۲ کودک و بازی
۱۸	شکل ۴-۲ کودک و فضا
۲۱	شکل ۵-۲ کودک و بازی
۲۲	شکل ۷-۲ بازی و سن کودک
۲۴	شکل ۸-۲ بازی و تعامل اجتماعی کودک
۲۵	شکل ۹-۲ بازی و جنسی
۳۴	شکل ۱۰-۲ پدیده گشتالتی
۳۷	شکل ۱۰-۲ قوانین سازمان دهی ادراک در نظریه گشتالت
۴۷	شکل ۱۱-۲ قرارگاه رفتاری و الگوی فعالیت
۴۹	شکل ۱۲-۲ خلوت در طراحی
۵۰	شکل ۱۳-۲ تعامل اجتماعی کودکان
۵۳	شکل ۱۳-۲ کودک و آموزش
۵۵	شکل ۱۴-۲ کودک و رشد
۶۳	شکل ۱۵-۲ زمین های بازی
۶۴	شکل ۱۶-۲ فضای بازی
۷۵	شکل ۱-۳ مهد کودک تیک توکا لند
۷۶	شکل ۲-۳ مهد کودک تیک توکا لند
۷۷	شکل ۳-۳ مهد کودک ککک
۷۸	شکل ۴-۳ نمای متغییر و متحرک مهد کودک ککک
۸۰	شکل ۶-۳ فضای بیرون مهد کودک سل روسن

۸۱	شکل ۳-۷ فضای داخلی مهد کودک سل روسن
۸۳	شکل ۳-۸ زمین بازی شولبرگ
۸۴	شکل ۳-۹ زمین بازی تخیل
۸۸	شکل ۴-۲ نمونه نقاشی کودکان- مهد کودک نامطلوب
۸۹	شکل ۴-۳ زمین بازی سنتی رایج در شهر تهران
۹۸	شکل ۴-۴ کودکان و رنگ
۱۰۰	شکل ۴-۵ کودکان و ویژگی های کمی
۱۲۰	شکل ۴-۶ موقعیت منطقه ۲۲ نسبت به تهران
۱۲۱	شکل ۴-۷ عکس هوایی منطقه ۲۲ تهران
۱۲۳	شکل ۴-۸ شبکه دسترسی های منطقه
۱۲۴	شکل ۴-۹ نقشه عملکردی منطقه ۲۲
۱۲۵	شکل ۴-۱۰ کاربری های همجوار سایت
۱۲۵	شکل ۴-۱۱ دسترسی های اصلی سایت
۱۲۶	شکل ۴-۱۲ دید از سمت جنوب (دریاچه) به سایت
۱۲۶	شکل ۴-۱۳ دید از غرب به سایت
۱۲۶	شکل ۴-۱۴ دید از شمال به سایت
۱۲۶	شکل ۴-۱۵ دید از شرق به سایت
۱۲۶	شکل ۴-۱۶ دید کلی به شمال سایت
۱۲۷	شکل ۴-۱۷ مراحل ساخت دریاچه
۱۲۷	شکل ۴-۱۸ دید از اتوبان همت به سایت
۱۲۷	شکل ۴-۱۹ دید از سمت سایت به جنوب (دریاچه)
۱۲۷	شکل ۴-۲۰ دید از سایت به رشته کوه های شمالی
۱۲۷	شکل ۴-۲۱ دید کلی به جنوب سایت
۱۳۸	شکل ۵-۱ روند شکل گیری فرم
۱۳۹	شکل ۵-۳ سازماندهی نهایی
۱۴۰	شکل ۵-۴ دیاگرام عملکردی
۱۴۱	شکل ۵-۵ دیاگرام عملکردی

فصل اول: کلیات طرح

- بیان مساله
- اهداف تحقیق
- اهمیت موضوع
- سوال تحقیق و فرضیه های تحقیق
- پیشینه تحقیق
- روش تحقیق
- محدودیت ها و مشکلات تحقیق

۱-۱ بیان مسأله

امروزه نگاه به فضاهایی مختص کودکان و معماری برای این قشر، به عنوان یک ضرورت اساسی برنامه کشورهای پیشرفته می‌باشد. کودکان حساس‌ترین و تاثیر پذیرترین گروه سنی جامعه را تشکیل می‌دهند و در مهمترین سال‌های زندگی‌شان یعنی زمانی که پایه‌های رشد شخصیتی، ذهنی، جسمی و اجتماعی آنها شکل می‌گیرد، تا زمانی که وارد شهر می‌شوند نیازمند این هستند که زندگی اجتماعی را در مقیاس خود تجربه کنند و این امر مستلزم فراهم بودن فضایی کودکانه و صمیمی است، فضایی به دور از هیاهوی دنیای بزرگتر. دنیایی پر از شادی با رنگ‌های زیبا که در آن کودک فرصت بیان افکار تازه و پرورش و رشد استعدادهایش را داشته باشد. فضایی که زمینه‌ای مناسب برای رشد اجتماعی کودک را فراهم آورد. در موارد فوق، تسهیلات شهر تهران در ابعاد اجتماعی و فرهنگی برای کودکان بسیار ناچیز است. بیشتر مراکز موجود (مهد کودک‌ها) حالت نگهداری محض را دارند که البته این نوع مراکز برای پرورش و ایجاد تعاملات اجتماعی لازم برای رشد شخصیتی کودکان کافی نمی‌باشند. بدین منظور طراحی فضایی با نام پردیس فرهنگی کودکان در منطقه ۲۲ تهران، مورد نظر این تحقیق می‌باشد که می‌تواند رده سنی ۳ تا ۶ سال را پوشش دهد.

سوال اصلی این تحقیق در این است که صورت فضایی معماری تا چه اندازه در رشد و پرورش شخصیتی کودک می‌تواند موثر باشد و در این راستا چگونه می‌توان فضای معماری طراحی کرد.

۱-۲ هدف‌های تحقیق

در بخش نظری تحقیق، تعیین ماهیت رابطه بین نوع معماری و صورت فضایی مکان با رشد فکری و ضریب هوشی کودکان هدف تحقیق می‌باشد و در بخش کاربردی هدف طراحی فضایی آموزشی-فرهنگی با بهره‌گیری از عناصر معماری می‌باشد که زمینه را برای نزدیک ساختن کودکان به طبیعت و مشارکت‌های اجتماعی که باعث رشد فکری کودک می‌شود فراهم سازد.

۱-۳ اهمیت موضوع تحقیق

امروزه در کشور ما علیرغم قوانین متعدد شهرسازی و معماری که به تصویب رسیده است؛ ملاحظه می‌شود که در ساخت محیط شهری و معماری بناها، کوچکترین توجهی به گروه کودکان نمی‌شود. این یکی از مشکلات کودکان در مواجهه با محیط پیرامون است. مشکل عمده نحوه تعامل جامعه با کودک است. از طرف دیگر پایه‌های رشد شخصیتی، ذهنی، جسمی و اجتماعی انسان‌ها از همان دوران کودکی شکل می‌گیرد و بدین جهت ایجاد بستر مناسب برای رشد شخصیتی کودکان از اهمیت زیادی برخوردار است. اما در جامعه امروزی به محیط کالبدی به عنوان محیطی برای فرآیندهای آموزشی گروهی توجه کمی شده است. اگر بپذیریم که بسیاری از نارسایی‌هایی که برای انسان رخ می‌دهد ریشه آموزشی دارند و بهبود در صورتی امکان پذیر است که بتوان در نوع شیوه‌های آموزشی، از همان سنین کودکی تغییری پدید آورد، توجه به فضای آموزشی به عنوان بستری برای رشد فکری کودک و با در نظر گرفتن عرصه‌های خصوصی لازم و ضروری است.

با توجه به موارد فوق طراحی مجموعه‌ای فرهنگی مختص کودکان و نه فقط محل نگهداری صرف، ضروری به نظر می‌رسد. در طراحی فضاهای فرهنگی غالباً یا حداقل در بسیاری از موارد تلاش می‌شود که به جنبه‌های زیباشناسی و نمادگرایی و مفهوم سازی بیشتر توجه شود. بنابراین در این گونه فضاها لازم است که طراح با زمینه‌ای تئوریک به مقوله طراحی بیاندهد و پیش از شروع طراحی، مبانی نظری آن را تدوین نماید.

۴-۱ سوالات و فرضیات تحقیق

سوال اصلی تحقیق بر این استوار است که صورت فضایی معماری چگونه می‌تواند در توسعه و پرورش اندیشه و رفتار کودکان موثر باشد؟

فرضیه تحقیق بر این استوار است که عوامل معماری همچون شکل، رنگ، طراحی داخلی و نوع مبلمان فضا می‌تواند در آموزش کودکان و رشد شخصیتی آن‌ها موثر باشد. در واقع رابطه هم‌زیستی میان کودک و محیط به عنوان آموزش از راه کنش می‌تواند در فرایند پردازش فکری کودکان موثر واقع شود.

۵-۱ پیشینه پژوهش

در این پژوهش سعی بر آن است که رابطه میان عناصر شکل دهنده فضا و نوع معماری و پارامترهای موثر بر رشد فکری و اجتماعی کودک مورد بررسی قرار گیرد. در این راستا با پژوهش‌های متفاوتی مواجه می‌شویم. پژوهش‌هایی که در زمینه طراحی فضای آموزشی کودکان انجام شده است و دسته‌ای دیگر در راستای موضوع رشد و پرورش کودکان و عوامل تاثیر گذار بر آن صورت گرفته است. منابع و تحقیقات صورت گرفته در زمینه روان‌شناسی کودک بسیار زیاد و متنوع می‌باشد که گویای اهمیت داشتن کودکان از دیرباز است. متأسفانه در زمینه طراحی معماری برای کودکان توجه کمتری صورت گرفته است که بیشتر این تحقیقات مدون و ضوابط و استانداردها به بررسی فضای مدارس (آن هم طراحی به صورت سنتی) بسنده کرده و به محیط‌های آموزشی قبل از این دوره کمتر پرداخته شده است. آنچه از بررسی رساله‌های موجود نیز بدست می‌آید چارچوب مدونی بدست نمی‌دهد. مسلماً همه منابع در اختیار از ارزش لازم و یکسانی برخوردار نیستند و ضمن در نظر گرفتن چند منبع مهم به عنوان مرجع اصلی از موارد دیگر عبور کردیم.

۱-۶ روش تحقیق

در این پژوهش بر اساس چارچوب نظری تحقیق همچون نظریه گشتالت، رویکرد پدیدارشناسی و نظریه های روان شناسی رشد کودک، به صورت ترکیبی از روش تحقیق توصیفی و تحلیلی، متغیرهای کیفی و کمی را با روش پیمایشی، مورد آزمون قرار می دهد. روش گردآوری اطلاعات برای مبانی نظری تحقیق، اسنادی و کتابخانه ای است. در ادامه برای مقایسه شرایط موجود کودک در تهران و نمونه های جهانی، روش توصیفی به کار برده خواهد شد و برای گردآوری اطلاعات مدون، از روش میدانی استفاده خواهد شد.

۱-۷ محدودیت ها و مشکلات تحقیق

از آنجا که پژوهش فوق سعی دارد ارتباط میان دو مفهوم را که یکی در حوزه روان شناسی و جامعه شناسی و دیگری در حوزه معماری را بررسی کند، معیارهای سنجش دقیقی وجود ندارد. در حوزه روان شناسی تا کنون کودک به لحاظ ارتباطی مورد مطالعه قرار گرفته است و در رابطه با فضای محصور و محیط کالبدی کمتر پرداخته شده است.

از طرف دیگر عموماً هنگامی که مطالعه در ارتباط با قشر سالمندان و کودکان می باشد، تحقیق های میدانی به درستی پاسخگو نخواهند بود. چرا که این دو قشر هنگامی که مورد مطالعه هستند به دلیل عدم ادراک صحیح از موضوع و استرس های ناشی از آن، شاهد رفتار و یا پاسخی متناقض نیز خواهیم بود.

فصل دوم: چارچوب نظری تحقیق

- کودک
- محیط
- آموزش
- نتیجه گیری